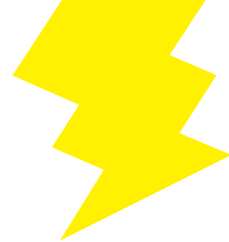

VAD ÄR UPPHOVSRÄTT?

SAMMANFATTNING

Det vanligaste missförståndet är att upphovsrätten skyddar en idé. Men en idé kan inte skyddas, man kan inte äga en idé. Upphovsrätten skyddar "verk", det vill säga slutresultatet av det arbete som kan börja med en idé.

Grunden i upphovsrätten är tanken att upphovsmannen ensam har rätt till resultatet av sitt arbete, verket. Ingen annan kan bestämma vad han eller hon ska göra, upphovsmannen får ta betalt så mycket eller lite den vill, låsa in verket så ingen får se det eller ge bort det till vem som helst. Det vanligaste är förstås att sälja rättigheterna (eller delar av dem) till något företag som kan ta verket till publiken och ge upphovsmannen inkomst. Verket kan vara en film, en låt, en bok, ett spel, en tavla, en teaterpjäs, ett datorprogram eller något annat. Upphovsrätten är så viktig att den räknas som en mänsklig rättighet.

Upphovsrätt uppstår automatiskt och tillfaller upphovsmannen i samma ögonblick som verket skapas. Skyddet gäller under hela upphovsmannens liv och därefter under ytterligare sjuttio år.

FÖRDJUPNING

Det vanligaste missförståndet är att upphovsrätten skyddar en idé. Men en idé kan inte skyddas, man kan inte äga en idé. Upphovsrätten skyddar "verk", det vill säga slutresultatet av det arbete som kan börja med en idé. För att något ska räknas som verk krävs att det är tillräckligt unikt och tillräckligt bra, i lagen kallas det "verkshöjd". Man kan alltså inte kopiera någon annans verk och kalla det för sitt eget, man måste tillföra något nytt.

Upphovsrätten har två delar, ekonomisk och ideell. Den ekonomiska gör det möjligt för upphovsmannen att tjäna pengar och kanske leva på sitt skapande. Man kan sälja, köpa, överlåta och på andra sätt avtala om den ekonomiska delen av upphovsrätten. Det går att göra begränsningar i tid och rum eller på andra sätt komma överens om olika villkor. På så sätt gör upphovsrätten att även sådant som inte har någon fast form fungerar i det ekonomiska systemet. Den ideella upphovsrätten kan däremot aldrig överlåtas, den innebär bland annat rätten att erkännas som skapare.

Upphovsrätten är grunden för hela det maskineri som gör det möjligt att exempelvis spela in film med allt vad det innebär av skådespelare, scenografi, manus, planering, studiohyra, kameror, ljudredigering, specialeffekter, klippning och mycket, mycket annat. Översättning, marknadsföring, biografier, filmfestivaler, intervjuer... allt vilar på upphovsrätten som grund. Tack vare internationella överenskommelser går det att sälja filmrättigheterna till andra länder. Det är ett komplicerat maskineri som vuxit fram under hela filmens historia, parallellt med den tekniska och konstnärliga utvecklingen. Utan allt detta skulle det inte gå att göra film som den ser ut idag. Det är tänkvärt att de filmer som piratkopieras mest är samma som de som säljer flest biobiljetter och dvd:er.

Den svenska upphovsrättslagen har ungefär samma regler som i resten av västvärlden. Grunderna för dessa finns i Bern-konventionen som Sverige anslöt sig till 1904. Reglerna har sedan dess uppdaterats många gånger i takt med att samhället förändras, tekniken utvecklas och nya konstarter växer fram. Grunden förblir den ekonomiska och ideella rätten.

Upphovsrätten gäller under hela upphovsmannens liv och därefter under ytterligare sjuttio år. Men det är inte bara verket i sig som är skyddat. Även exempelvis musikers och artisters framföranden och film- och skivproducenters inspelningar skyddas och i dessa fall gäller skyddet i femtio år.

Upphovsrätt uppstår automatiskt och tillfaller upphovsmannen i samma ögonblick som verket skapas. Den behöver inte registreras eller dokumenteras. På så sätt har alla upphovsmän skydd, oavsett om de har stora eller små resurser eller mycket eller lite kunskap om reglerna.

Upphovsrätten är en av de grundläggande mänskliga rättigheterna, enligt §27 artikel, 2a paragrafen i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

MER LÄSNING:

Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1960729-om-uphovsratt-_sfs-1960-729/

Patent- och registreringsverket.

<http://www.prv.se/sv/Kunskapscenter/Immaterialratt/Om-upphovsratt/>

Rapport från SCB: Privatpersoners användning av datorer och internet 2013.

http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0108_2013A01_BR_IT01BR1401.pdf

Regeringen om upphovsrätt. <http://www.regeringen.se/sb/d/1920>

Bernkonventionen.

http://sv.wikipedia.org/wiki/Bernkonventionen_f%C3%B6r_skydd_av_litter%C3%A4ra_och_konstn%C3%A4rliga_verk

FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

http://sv.wikisource.org/wiki/Allm%C3%A4n_f%C3%B6rklaring_om_de_m%C3%A4nskliga_r%C3%A4ttigheterna

DISKUSSIONSFRÅGOR:

Vad är upphovsrätt?

Vad är upphovsrätten till för?

Hur kan jag skydda min upphovsrätt? Hur länge bör upphovsrätten gälla?

Kan upphovsrättsreglerna förändras och i så fall varför?

RETORIKÖVNING:

Dela in klassen i olika grupper där den ena utgör upphovsmän och den andra distributörer, t ex skivbolag. Hur argumenterar grupperna för sina egna intressen?